

Všichni v rozedraných špinavých hadrech, bledí, nemytí, hladoví, čenichající po kousku chleba, po cigaretě, po hrstce tabáku. Lágr je svět sám pro sebe. Svět myslící zcela jinak než lidé kdekoli jinde, svět, který má ve znaku naprostou, holou prázdnotu.

Jiří Mucha (politický vězeň)

Konečně pokrok – sibiřské gulagy ...

Protože dosavadní opatření k získávání pracovníků do jáchymovských dolů nestačila, bylo k těžbě uranové rudy použito osob odsouzených československými soudy za různé kriminální a politické delikty.

A tak jsem se ocitl zde, jako součást uranového dolu. Vysvobozen ze skličující nečinnosti a zakletí do cely. Ocitl jsem se mezi lidmi, stal jsem se dokonce sám polovičním člověkem za cenu vyčerpávající práce, kterou jsem zesláblý nemohl zastat. Zůstalo mi sotva tolik svalů, abych zdvihl lopatu. A měl jsem ji zdvihát nejen plnou, ale nesčíslněkrát za den, nebo tlačit po kolejích vozy s metrky kamení. Ale sotva jsem přestal padat únavou, přišla další obtíž. Začal jsem si uvědomovat lidi. Se mnou jsou zloději a ministerští radové, obchodníci a kapsáři, sedláci a púdaři, řezníci, kasaři, advokáti, vrazi. Nevadí mi, že máme různé zájmy, ale že mi vnucují své. Jako kdyby lidé, kteří se nemyjí a nečešou, vyžadovali na druhých, aby se jim přizpůsobili.

Jiří Mucha

Neustálé volání Moskvy „*uran, uran, více uranu...*“ měly pomoci řešit koncentrační tábory bezprostředně situované u uranových šachet. Měl tak být uspokojen nejen problém pracovních sil, ale i nutková potřeba utajení, neboť věžňové izolovaní přímo na šachtách se nemohli s nikým stýkat a tudíž nemohli nic prozradit. Rovněž tím byla vyřešena i případná nežádoucí pozornost veřejnosti směrem k věznicím, neboť za vězni v izolované oblasti se nikdo nedostane. Celá organizace zásobování novodobými otroky byla jednoduchá a účelná. Správy jednotlivých dolů oznámily své požadavky a Ústřední tábor Bratrství buď požádal o nové vězně z vnitrozemských věznic, nebo jejich přísun odmítl.

Náhle přijela do vězení komise. Neřekli nám proč, ale každý to ví. Odvody na Jáchymov. Svolali nás, právě když jsme šli na zdravotní prohlídku. Plukovník, starý voják, jeden z našich velitelů u Tobruku:

„Jste zdravý?“

„Ne, mám zraněnou páteř. Z fronty.“

„Kde jste byl na frontě?“

„V Africe.“

„Afrika-Korps, s Rommelem?“

„Ne. Na druhé straně.“

„Teď jste taky na druhé straně. Schopen.“

První část transportu na Jáchymov zítra odjíždí. Někteří se vracejí do pekla, sotva z něho před nedávnem unikli. Shromažďují úzkostlivě svůj skrovný majetek, sbližují se jeden s druhým, hledí na ostatní nejistýma očima. Nenařkají. Přes noc stačila vyklíčit naděje, že to snad nebude tak zlé, že všechny tábory na Jáchymovsku nejsou stejně hrozné, že se možná vůbec nikam nepojede. Rád se neloučí žádný. I vězení se stane nakonec domovem a právě ten nejchudší domov se nejtíž opouští. Každá maličkost, každý okamžik štěstí v něm stály nejvíce potu, nejvíce slz. Zvláštní, na co všechno člověk zvykne a nezešílí.

Nástup na transport. Vězni jsou přečtení a zaplní autobusy. Nastupují dozorcí s automaty a namíří je proti sedícím vězňům. Nastoupí i psovod s mohutným ovčákem se smutnými očima a autobus se zavírá. Následují poučení, kdy se střílí bez vyzvání a kdy se střílí vůbec. Předjede nezbytný gazík se čtyřčlennou posádkou a psem. Kolona se dává do pohybu, směr západ, směr Jáchymov.

Jiří Mucha

Již v průběhu roku 1949 se na základě požadavků n. p. Jáchymovské doly počet odsouzených, pracujících v dolech, rychle zvyšoval. V souvislosti s tím se zvyšovaly i početní stavy příslušníků SVS a SNB. Během činnosti n. p. Jáchymovské doly bylo využito práce kolem 65 000 vězňů, uvězněných v táborech ostrovského vězeňského zařízení.

Komise – postavy v černých talárech, zasedající nepřetržitě od stvoření světa – si vzpomene:

„Máme tu ještě toho a toho. Co s ním uděláme? Má někdo jeho seznam hříchů?“

„Já bych ho možná našel, ale bude to dlouho trvat.“

„Žádné zdržování. Dá se předpokládat, že vytrhával mouchám křídla?“

„O každém smrtelníkovi se dá předpokládat, že někdy vytrhl mouše křídlo.“

„Stačí. Deset let očistce.“

Jiří Mucha

Rozkazem ministerstva národní bezpečnosti z r. 1951 byla v širokém okolí Jáchymova zřízena samostatná oblast Jizera. Tento uzavřený prostor měl vyznačené přísně střežené hranice a i přechodný pobyt v oblasti byl regulován vydáváním propustek. Řízení oblasti Jizera podléhalo pouze ministru vnitra. Oblast Jizera byla zrušena k 1. 10. 1954, kdy byla přejmenována na Správu ministerstva vnitra Jáchymov (zrušena k 31. 12. 1959) a zvláštní střežení bylo zrušeno.

Vnější ostrahu samostatné oblasti Jizera a ostrahu vězňů při přesunech a při práci zajišťoval od 1. 2. 1949 nově zřízený útvar SNB Jeřáb, který vznikl z bývalého útvaru SNB-1960, který se osvědčil již při střežení německých zajateckých táborů. Zrušen byl 1. 11. 1954, kdy byl nahrazen vnitřní stráží ministerstva vnitra.

Tábor, obehnaný dvojitou hradbou z ostnatého drátu, je velice přesnou replikou celé země. Je v něm všechno, i poměrné zastoupení obyvatelstva. Většinu tvoří dělníci a zemědělci, od sedláků po nádeníky. Zaměstnanci, řemeslníci, šoféři, železničáři. Následují živnostníci, obchodníci, lékaři, úředníci, tajemníci, ředitelé, členové ilegálních skupin, agenti, a to, co se nazývá inteligencí. Skutečně inteligentních lidí pramálo. Jsou zde i kapsáři, půdaři, lupiči, podvodníci, šmelináři, defraudanti. Velkou skupinu tvoří Němci a kolaboranti. Němci k tomu přišli, ani nevěděli jak, zatímco nacisté včas utekli. Kolaborantů se všichni straní. Je na ně spolehnoutí, že budou kdykoli komukoli žalovat, udávat.

Jiří Mucha

Na území střeženého prostoru Jizera vznikly po politických procesech v padesátých letech podle vzoru stalinských gulagů smutně proslulé tábory nucených prací, sloužící jako střediska pro převýchovu nepřátel socialistického zřízení, které byly obehnané dvojitým oplocením z ostnatého drátu a pečlivě střeženy. Tábory se nacházely v bezprostřední blízkosti uranových dolů, kam se vězni denně přesunovali střeženými koridory. Pracovalo se ve třísměnném provozu. V táborech panoval velmi přísný režim, takže za krutých mrazů ve vysoké nadmořské výšce, při nedostatku jídla (hlavně při neplnění tvrdých pracovních norem)

a těžké fyzické práci v dolech nebyla úmrtí vězňů v důsledku vyčerpání, časté nehodovosti v dolech či zastřelení na útěku žádnou vzácností.

Na rohové stojce je dosud krvavá skvrna. Před dvěma dny tady pracoval nějaký nový člověk. Vůz vytáčel obráceně, ten mu sjel a přirazil hlavu ke stojce. Včera se vysypala základka a štajgrovi to přerazilo obě nohy. A tak to jde stále. Nemine den, aby se v táborovém rozhlase neozvalo: „Lékař a ošetřovatel ihned na šachtu.“ Za čtvrt hodiny už někoho nesou na nosítkách do ordinace. Člověk o tom ví, ale nemyslí na to. Jako ve válce. Má tolik co dělat, že na nebezpečí nemá čas. Zapomene na něj, jako zapomene v kavárně klobouk. Je už zvyklý na všechny ty praskoty, šelesty a rány.

Jiří Mucha

Díky nelidským poměrům často docházelo k hromadným vzpourám a organizovaným útekům, které byly alespoň na počátku údajně úspěšné. Do táborů nucených prací byli zařazováni hlavně vězni s dlouhodobými tresty odnětí svobody, aby po jejich propuštění na svobodu nedocházelo k prozrazení utajovaných skutečností. Přesto byla migrace vězňů značná. Vnitřní režim v nápravně pracovních táborech zajišťovali příslušníci Sboru vězeňské stráže (SVS). Ke dni 1. 6. 1951 došlo k úplnému předání nápravně pracovních táborů na Jáchymovsku do podřízenosti Ministerstva národní bezpečnosti.

Včera se dva prostříhali ostnatými dráty a pod palbou unikli do tmy. Pustili za nimi psy, rozjely se pátračky a světlomety pročešávaly okolí metr po metru. Stáli jsme dvě hodiny v nočním poplachovém nástupu, žádný se nesměl ani pohnout. Zatím je nechytili. Tady se utíká naostro, tvrdě a s předem připraveným plánem. Vstoupil velitel. Vstali jsme a čekali, co zase přijde. „Kdo nemá co dělat – na brigádu.“ Celé odpoledne jsme pak zvyšovali dvojitou hradbu z ostnatého drátu o metr. „Dělejte, chlapi, dělejte,“ pobízel nás velitel. „Děláte to přece pro sebe.“

Jiří Mucha

V jáchymovském revíru bylo zřízeno 12 táborů, mezi kterými neblaze proslul tábor „L“ Vykmánov II (tzv. Elko). Ve zdejší drtírně uranové rudy pracovali vězni bez jakýchkoliv ochranných pomůcek. K tomu je nutno poznamenat, že až do poloviny padesátých let se všeobecně nebraly velké ohledy ani na zdraví pracovníků v podzemí. Negativním účinkům ionizujícího záření proto byli vystaveni všichni, nejen vězni. Paradoxem doby zůstane, že dobývky s kvalitní uranovou rudou byly převážně obsazovány politicky či odborářsky silně angažovanými pracovníky, kteří za tuto poctu, pochopitelně spojenou s vysokou výplatou, zaplatili svým zdravím. Teprve koncem padesátých let byly zpřísněny normy pro větrání v dolech a ruční třídění smolince na předcích a dobývkách se výrazně omezilo.

„Věž smrti“ u bývalého tábora L (Elko) – dnes Národní kulturní památka